

คุณภาพสังคมกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Social Quality and Democratic Citizenship of Students of Rajabhat Maha Sarakham University

ศิริพงษ์ ทองจันทร์¹, สาวิตรี ชุ่มจันทร์²

Siripong Thongchan¹, Savitree Chumchan²

Received: 21 September 2020

Revised: 24 November 2020

Accepted: 12 May 2021

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องคุณภาพสังคมกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (คิดเป็นร้อยละ 62.5) ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 19-20 ปี (คิดเป็นร้อยละ 43.7) ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (คิดเป็นร้อยละ 42.0) โดยเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 (คิดเป็นร้อยละ 38.0) ซึ่งมีรายได้ระหว่าง 6,001 - 10,000 บาท (คิดเป็นร้อยละ 52.5)

ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบว่าระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.85$, $S.D.=0.857$) ปัจจัยคุณภาพสังคมมีความสัมพันธ์ต่อความเป็นพลเมืองของนักศึกษา ดังนี้ 1) ตัวแปรแปรระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมกับตัวแปรระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05, 2) ตัวแปรแปรระดับทุนทางสังคมกับตัวแปรระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ตัวแปรระดับการสร้างเครือข่ายทางสังคมกับตัวแปรระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมือง โดยใช้ปัจจัยเรื่องคุณภาพสังคม ได้แก่ 1) หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างกลุ่มนักศึกษาด้วยกัน 2) หลักการจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ 3) หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง 4) การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่อง เรื่องความเป็นพลเมืองเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษามี

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

¹ Lecturer of Political Science, Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University

ความรู้ความคิดช่วยให้นักศึกษามั่นใจในตนเองมากขึ้นที่จะปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองที่ดี 5) หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาให้สังคมนักศึกษาตระหนักถึงความเป็นพลเมืองได้

คำสำคัญ: คุณภาพสังคม, ความเป็นพลเมือง

Abstract

A study of social quality and citizenship of Rajabhat Maha Sarakham University students sought to 1) study citizenship of students from Rajabhat Maha Sarakham University, 2) study social quality factors related to citizenship of Rajabhat Maha Sarakham University students and 3) propose citizenship development guidelines of Rajabhat Maha Sarakham University students using quantitative research methods. A questionnaire was used as a tool for data collection. The results showed that most of the samples were female (62.5%). Most of them were aged 19-20 years (43.7%). Most of them were students of the faculty is Humanities and Social Sciences. (42.0%), with first-year students (38.0 %) and with income between 6,001 - 10,000 baht (52.5 %).

It was found that the overall level of citizenship of the students was ($\bar{X}$ =2.85, S.D.=0.857). The social quality factors related to student citizenship were as follows: 1) social solidarity variables and students' citizenship level variables were a statistically significant relationship at 0.05 level, 2) the social capital conversion variable and the student citizenship level variable were statistically significant at the 0.05 level and 3) the networking level variable of social factors and the degree of citizenship of the students were statistically significantly related at the 0.05 level.

Citizenship development approach used the following factors of social quality.- 1) principles of building good relationships between groups of students, 2) principles of eliminating conflicts of interests, 3) principles of ideology and values of diligence, patience, cooperation, honesty and self-reliance, 4) continuing education and citizenship training to encourage students to have knowledge and ideas and help students to be more self-confident to behave as a good citizens, and 5) teamwork principles that can be used to seek cooperation in developing the student society to realize citizenship.

Keywords: Social Quality, Democratic Citizenship

บทนำ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 และฉบับที่ 12 ของประเทศไทย นั้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ

ที่ 11 พ.ศ. 2555-2559, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564) เป็นการให้ความสำคัญและยังคงยึดมั่นในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น “หัวใจ” ของการวางแผน

ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และฉบับที่ 10 (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554) ที่ได้บัญญัติ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปณิธานทางการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยเนื้อหาสาระจะเน้นการพัฒนาที่มุ่งสู่การเป็น “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) เนื่องจากในอดีตจะเน้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจเป็นหลักโดยมี GDP (Gross Domestic Product) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศเป็นตัวชี้วัดความเจริญของประเทศ แต่จากผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า การใช้ GDP เป็นตัวชี้วัดเพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ ควรใช้สิ่งที่เรียกว่า GNH (Gross National Happiness) หรือดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคม

สำหรับประเทศไทยได้มีการกำหนดดัชนีชี้วัดความสุข โดยได้แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน ระดับชุมชนและท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ซึ่งในระดับมหภาคนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ใช้ดัชนีความอยู่ดีมีสุข (Well-being Index) เป็นดัชนีหนึ่งร่วมกับดัชนีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และดัชนีการพัฒนาที่ยั่งยืนในการประเมินผลกระทบของการพัฒนา สำหรับคุณภาพสังคม (Social Quality) ถึงแม้จะเป็นเรื่องที่ใหม่มากในสังคมไทย แต่เมื่อทำการศึกษาก็พบว่า มีหลากหลายหน่วยงานที่ได้ทำการศึกษาแนวคิดที่เชื่อมโยงกับเรื่องคุณภาพสังคม เพื่อให้สังคมไทยไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาประเทศในหลายด้าน ประกอบไปด้วยประการแรก คือความเป็นปึกแผ่นทางสังคมซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 มิติ คือการลดความไม่เท่าเทียม

และความขัดแย้ง การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ประการที่สอง คือการสร้างทุนทางสังคมคือการนำเอาทรัพยากรที่มีศักยภาพมาเชื่อมต่อกับการเป็นสมาชิกในเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในเชิงสถาบันไว้เป็นฐานสนับสนุน เพื่อให้มีบทบาทในการผลิตซ้ำในชนชั้นและประการที่สาม คือการสร้างเครือข่ายทางสังคม คือการทำกิจกรรมให้เกิดกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นกลุ่มองค์กร หรือกลุ่มบุคคล เพื่อจุดประสงค์ของการแลกเปลี่ยน การจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิก ซึ่งคุณภาพทางสังคมถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยคือการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน โดยประชาชนเป็นผู้ปกครองตนเอง ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ประชาชนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในประเทศของตน และมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงต้องมีกติกาหรือรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดระบบ เพื่อใช้ในการปกครองประเทศ และสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่านี้คือคน หรือประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศที่มีความแตกต่าง หลากหลาย จะต้องมีความเป็นพลเมือง จึงจะประสบความสำเร็จได้ ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่ไม่ได้ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีแล้ว ประชาธิปไตยก็ล้มเหลว เต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ เช่น เกิดการแตกแยกกันในสังคม เพราะประชาชนไม่ยอมรับความแตกต่าง และไม่เคารพสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ความเห็นที่ต่างกันจึงนำไปสู่ความแตกแยก ขัดแย้ง และแบ่งเป็นฝักฝ่าย ไม่ฟังซึ่งกันและกัน และถ้าขัดแย้งกันมากแล้วไม่ได้ตัดสินกันด้วยความจริง กรอบ กติกา และกระบวนการยุติธรรม ในที่สุดก็นำไปสู่ความรุนแรง และการนองเลือด หรือถึงขนาดเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นมาได้ หรือถ้าไม่

เกิดเหตุการณ์รุนแรงนองเลือด ประชาธิปไตยที่ไร้ซึ่งพลเมือง ก็จะเป็นประชาธิปไตยที่ใช้สิทธิเสรีภาพกันตามอำเภอใจ ทุกๆ คนต่างอ้างแต่สิทธิเสรีภาพของตนเองทั้งนั้น แต่ไม่มีใครพูดถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ใครอยากทำอะไรทำไม่เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้สังคมดีขึ้นหรือเลวลง ในที่สุดสิทธิเสรีภาพก็จะนำไปสู่ความเสื่อมทรามของสังคม ลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นได้เอง หากแต่ต้องมีการฝึกฝนเรียนรู้กันไปตั้งแต่ระดับครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย เพื่อให้รู้จักการยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และการรับผิดชอบต่อสังคม

การให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีความจำเป็นต่อสังคมไทย เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนไทยให้มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองของไทยในปัจจุบัน สังคมประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ถ้าทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต มีการยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยสถานศึกษา เพราะสถานศึกษาเป็นสถาบันทางสังคม ที่จะช่วยพัฒนาให้คนเป็นพลเมืองดี โดยทั่วไปการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนของชาติให้มีความเป็นพลเมืองดี และมีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมได้นั้นจำเป็นต้องมีสถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนาเข้ามาประสานงานร่วมมือกันเพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้คู่คุณธรรม คือการเป็นคนเก่งและเป็นคนดีควบคู่กันไป เพราะหากเด็กและเยาวชนของประเทศเรียนเก่งมีความรู้ความสามารถแต่ขาดการประพฤติตนที่ดีในการดำเนินชีวิตในสังคม เด็กและเยาวชนเหล่านี้ก็อาจสร้างความเสียหายหรือเป็นบุคคลที่อันตราย

ต่อสังคมและประเทศชาติได้ ฉะนั้นการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีทั้งความคิด และการประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีของสังคมจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

โดยสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในปัจจุบันยังขาดเสถียรภาพ และยังไม่สามารถขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายในการเป็นสังคมประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าหากสังคมมีคุณภาพแล้วจะทำให้เกิดปัจจัยแวดล้อมที่ดีที่นำไปสู่การเป็นพลเมืองอันหมายถึงผู้ที่เคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายในการเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ได้ การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษากลุ่มนักศึกษาเนื่องจากเป็นกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ และเป็นกำลังของชาติที่จะขับเคลื่อนให้เจริญก้าวหน้าได้ในอนาคต

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่องคุณภาพสังคมกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการเสริมสร้างการให้สังคมในมหาวิทยาลัยเป็นสังคมที่มีคุณภาพเพื่อนำไปสู่ความเป็นพลเมืองที่ดีของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยคุณภาพสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยด้านความเป็นปึกแผ่นทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยด้านทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา

สมมติฐานที่ 3 ปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ คุณภาพทางสังคม ศึกษาจาก Pierre Bourdieu และ Jame S. Coleman กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) และความเป็นพลเมืองศึกษาจาก ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2551) ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) อเนก เหล่าธรรมทัศน์.(2545). รวมถึงบริบททั่วไปของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาและบูรณาการจากผลงาน ตำรา เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการ หลากๆ ท่าน เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร

ประชากรในการวิจัยในครั้งนี้ คือนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ชั้นปีที่ 1-4 ทั้งหมด จำนวน 15,310 คน (สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน, 2559)

ตาราง 1 จำนวนนักศึกษาแต่ละคณะ

ลำดับที่	คณะ	จำนวน
1	วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	2,466
2	ครุศาสตร์	2,522
3	วิทยาการจัดการ	2,447
4	มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	2,724
5	เทคโนโลยีการเกษตร	840
6	เทคโนโลยีสารสนเทศ	1,278
7	รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	1,237
8	นิติศาสตร์	986
9	วิศวกรรมศาสตร์	810
รวม		15,310

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ คือนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ถึงชั้นปีที่ 4 แต่เนื่องจากลักษณะประชากรมีความคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยจึงสุ่มเลือกคณะเพื่อเป็นตัวแทนในการวิจัย 3 คณะ ประกอบด้วย คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 6,483 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามสูตร สูตรทาร์ยามาเน่ (1973: 887, อ้างถึงใน ธีรภูมิ เอกะคุณ, 2543: 135) โดยกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 5 หรือระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 สามารถคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตร ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ

n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
N คือ จำนวนประชากร
e คือ ความคาดเคลื่อนของการเลือก
ตัวอย่าง

แทนค่า

$$\begin{aligned} n &= \frac{6,483}{1+6,483 (0.05^2)} \\ &= \frac{6,483}{1+6,483 (0.0025)} \\ &= \frac{6,483}{6,484(0.0025)} \\ &= \frac{6,483}{16.21} \\ &= 399.93 \\ &\approx 400 \end{aligned}$$

การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการ
สุ่มอย่างง่าย ด้วยการจับสลาก 3 คณะ จาก
9 คณะ ได้แก่ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษย
ศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์

หลังจากนั้นนำจำนวนนักศึกษาของแต่ละ
คณะมาเทียบบัญชีไตรยางศ์ เพื่อหาจำนวนกลุ่ม
ตัวอย่างในแต่ละคณะ ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด
400 คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (ตามตาราง 2)

ตาราง 2 ตารางแสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างแยกตามคณะ

ลำดับที่	คณะ	จำนวน	จำนวนตัวอย่าง
1	ครุศาสตร์	2,522	156
2	มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	2,724	168
3	รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	1,237	76
	รวม	6,483	400

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น
4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ
สังกัดคณะ ชั้นปี และรายได้

ส่วนที่ 2 การประเมินทัศนะของนักศึกษา
เรื่องคุณภาพสังคม จำแนกเป็น 3 ด้าน คือด้าน
ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ด้านทุนทางสังคม

และด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ส่วนที่ 3 การประเมินทัศนะของนักศึกษา
เรื่องความเป็นพลเมือง ได้แก่ ด้านการเคารพ
กติกา ด้านเคารพสิทธิผู้อื่น และด้านความ
รับผิดชอบต่อ

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะการพัฒนาความ
เป็นพลเมืองของนักศึกษา (ข้อคำถามปลายเปิด)

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้
ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire)

ซึ่งได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักการและวิธีการสร้างแบบสอบถาม เพื่อการวิจัย ตลอดจนกำหนดกรอบแนวความคิด การวิจัย

2. กำหนดประเด็นและขอบเขตของคำถามให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

3. ดำเนินการสร้างแบบสอบถามฉบับร่าง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบหาความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) โดยต้องให้มีความสอดคล้องไม่น้อยกว่า 0.67 ขึ้นไป

2. ดำเนินการปรับปรุงแบบสอบถาม ให้สมบูรณ์ตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะ โดยแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่า IOC เท่ากับ 0.79

3. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่จะศึกษา คือคณะวิทยาการจัดการ จำนวน 30 คน

4. นำไปวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) เป็นรายข้อ (Item Analysis) หาความเชื่อมั่นรวมโดยใช้วิธีของ Cronbach (1984, อ้างถึงใน กัลยา วาณิชยปัญญา, 2548) เพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อคำถาม โดยใช้เกณฑ์ยอมรับที่ค่ามากกว่า 0.70 ทั้งนี้หลังทำการทดสอบพบว่าแบบสอบถามนี้มีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.87 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาต่อไปได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างชัดเจนและให้กับทีมผู้ช่วยวิจัยทำความเข้าใจแบบสอบถามเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนในการเก็บข้อมูล

2. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามนั้น ซึ่งทีมผู้ช่วยนักวิจัยต้องชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยให้กับกลุ่มตัวอย่างเข้าใจอย่างชัดเจนจึงดำเนินการเก็บข้อมูล

3. ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของแบบสอบถาม แล้วจึงนำมาลงรหัสตามคู่มือลงรหัส หลังจากนั้นจึงดำเนินการกรอกข้อมูลในโปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์

การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจรายการ (Checklist) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพทางสังคม และความเป็นพลเมืองของนักศึกษา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติอนุมาน ได้แก่ สถิติ เพียร์สัน ไคสแควร์ (Pearson, Chi-Square) ในรูปแบบตารางไขว้ (cross tabulation) เพื่อนำมาใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิจัย

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	150	37.5
หญิง	250	62.5
รวม	400	100.0
อายุ		
17-18 ปี	120	30.0
19-20 ปี	175	43.7
20 ปี ขึ้นไป	105	26.3
รวม	400	100.0
สังกัดคณะ		
คณะครุศาสตร์	156	39.0
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	168	42.0
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	76	19.0
รวม	400	100.0
ชั้นปี		
ปี 1	152	38.0
ปี 2	102	25.5
ปี 3	59	14.7
ปี 4	87	21.8
รวม	400	100.0
รายได้		
ต่ำกว่าเดือนละ 6,000 บาท	160	40.0
6,001 - 10,000 บาท	210	52.5
อื่นๆ	30	7.5
รวม	400	100.0

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (คิดเป็นร้อยละ 62.5) ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 19-20 ปี (คิดเป็นร้อยละ 43.7) ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (คิดเป็นร้อยละ

42.0) โดยเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 (คิดเป็นร้อยละ 38.0) ซึ่งมีรายได้ระหว่าง 6,001 - 10,000 บาท (คิดเป็นร้อยละ 52.5)

ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลค่า
ด้านการเคารพกติกา			
1. ท่านเคารพกฎของมหาวิทยาลัยเสมอ	2.79	0.995	ปานกลาง
2. ท่านปฏิบัติตามระเบียบของมหาวิทยาลัยอย่างเคร่งครัด	2.74	0.991	ปานกลาง
3. ท่านจะตักเตือนให้เพื่อนปฏิบัติตามระเบียบของมหาวิทยาลัยเสมอ	2.97	0.953	ปานกลาง
ด้านเคารพสิทธิผู้อื่น			
4. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ	2.89	0.992	ปานกลาง
5. ท่านรักษาสีห์ของตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ	3.55	0.903	มาก
6. ท่านให้ความสำคัญในการเคารพสิทธิของผู้อื่นเสมอ	3.10	0.951	ปานกลาง
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม			
7. ท่านระมัดระวังในการพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิผู้อื่น	2.91	0.721	ปานกลาง
8. ท่านปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่อยู่เสมอ	2.42	0.615	น้อย
9. ท่านให้ความสำคัญในผลประโยชน์ที่เป็นของส่วนรวมอยู่เสมอ	2.70	0.726	ปานกลาง
10. ท่านมักจะตำหนิผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองอยู่เสมอ	2.44	0.731	น้อย
รวม	2.85	0.857	ปานกลาง

ความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ($\bar{X}=2.85$, $S.D.=0.857$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ได้แก่ ท่านรักษาสีห์ของตนเองและผู้อื่นอยู่เสมอ ($\bar{X}=3.55$, $S.D.=0.903$) อยู่ในระดับมากเพียงข้อเดียว ส่วนข้อท่านมักจะตำหนิผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองอยู่เสมอ ($\bar{X}=2.44$, $S.D.=0.731$) และท่านปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่อยู่เสมอ ($\bar{X}=2.42$, $S.D.=0.615$) อยู่ในระดับน้อยทั้งคู่

การทดสอบสมมติฐาน

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามที่ตอบแบบสอบถาม ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย 3 ข้อ พบว่า

1. ปัจจัยด้านความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อย ทำให้ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมกับระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาด้วยสถิติ Chi-square ในรูปแบบการวิเคราะห์ตารางไขว้ (Cross tabulation) พบว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม	ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
น้อย	200	89	2
ปานกลาง	54	51	3
มาก	0	1	0
รวม	254	141	5

2. ปัจจัยด้านทุนทางสังคมของสังคม นักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อย ทำให้ระดับ ความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ในระดับ น้อยเช่นเดียวกัน เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ ระหว่างระดับทุนทางสังคมของสังคมนักศึกษา

กับระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาด้วยสถิติ Chi-square ในรูปแบบการวิเคราะห์ตารางไขว้ (Cross tabulation) พบว่า ตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ระดับทุนทางสังคมในชุมชน	ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
น้อย	256	138	5
ปานกลาง	0	0	0
มาก	0	1	0
รวม	256	139	5

3. ปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม ของสังคมนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ทำให้ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ใน ระดับปานกลางเช่นเดียวกัน เมื่อทดสอบความ สัมพันธ์ระหว่างระดับการสร้างเครือข่ายทาง

สังคมของสังคมกับระดับความเป็นพลเมืองของ นักศึกษาด้วยสถิติ Chi-square ในรูปแบบการ วิเคราะห์ตารางไขว้ (Cross tabulation) พบว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05

ระดับการสร้างเครือข่ายทางสังคม	ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
น้อย	41	7	0
ปานกลาง	210	119	0
มาก	5	13	5
รวม	256	139	5

สรุปและอภิปรายผล

ความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบว่า ระดับการความเป็นพลเมืองของนักศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของธัญรัช วิภัติภูมิประเทศ (2556). ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ พบว่านักศึกษามีความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยในภาพรวมที่ระดับค่อนข้างสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่านักศึกษามีความเป็นพลเมืองด้านการเคารพกติกาสูงสุด รองลงมาคือด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสังคม 2) ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยในภาพรวมของนักศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อจำแนกตามเพศ ภูมิฐานะ ผลการเรียน คณะชั้นปี และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย 3) ข้อเสนอแนะ คือควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบต่อสังคมในรายวิชาศึกษาทั่วไปชั้นปีที่ 1 ควรจัดให้มีการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา ตามลำดับ

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมกับระดับการความเป็นพลเมืองของนักศึกษามีความสัมพันธ์กัน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อยทำให้ระดับการความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกัน โดยสังคมที่มีคุณภาพมากเพียงใดจะเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การส่งเสริมความเป็นพลเมืองของนักศึกษาเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของถวิลวดี บุรีกุล (2552) ที่ศึกษาเรื่องคุณภาพสังคมในประเทศไทย

พบว่า คุณภาพสังคมเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสนใจของปัจเจกเป็นความสนใจส่วนรวมเป็นเรื่องสาธารณะ และนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมได้

ทุนทางสังคมกับระดับการความเป็นพลเมืองของนักศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ระดับทุนทางสังคมของสังคมนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อย โดยผลการศึกษาไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ที่อธิบายว่าทุนทางสังคมสามารถมีลักษณะของผลประโยชน์สาธารณะซึ่งจะเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนนำไปใช้เป็นแนวทางดำเนินการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

การสร้างเครือข่ายทางสังคมกับระดับการความเป็นพลเมืองของนักศึกษามีความสัมพันธ์กัน ซึ่งผลการศึกษา พบว่าระดับการสร้างเครือข่ายทางสังคมของนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางทำให้ระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐวัชร เผ่าภู (2554) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก พบว่า จากการศึกษาพบว่าบริบทของชุมชนสมอเอกเป็นแบบ “ชุมชนชนบท” ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นแบบกันเอง เนื่องจากเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น และยังเป็นชุมชนสมอเอกเป็นชุมชนมุสลิมที่เคร่งครัดต่อการปฏิบัติศาสนกิจการอยู่แบบเครือญาติเป็นปัจจัยหลักของความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่การเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง แนวทางการพัฒนาชุมชนสมอเอกโดยผ่านกลุ่มต่างๆ นั้นสามารถกระทำได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มแกนหลักที่สำคัญ เช่น กลุ่มกรรมการมัสยิด กลุ่ม

กรรมการชุมชน กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มพัฒนาสตรีหมู่บ้าน เป็นต้น

จากประเด็นข้อมูลสำคัญดังกล่าว จึงทำให้เกิดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามที่ ในการส่งเสริมให้สังคมนักศึกษาที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นด้วยการสร้างความสามัคคีเพื่อความเป็นปึกแผ่น กระตุ้นให้นักศึกษาตระหนักถึงข้อดีหรือจุดเด่นสิทธิและเสรีภาพในสังคมนักศึกษาในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมความรู้ ความคิดและค่านิยมด้านความร่วมมือเพื่อเป็นการสร้างทุนทางสังคมของนักศึกษารวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายในและภายนอกสถาบันเพื่อทำให้เกิดเป็นสังคมนักศึกษาที่เข้มแข็ง เนื่องจากปัจจัยด้านคุณภาพสังคมดังกล่าวนำไปสู่การส่งเสริมระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องคุณภาพสังคมกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยที่นำเสนอผู้เกี่ยวข้องอันอาจจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองโดยใช้ปัจจัยเรื่องคุณภาพสังคม ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นดังนี้

หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างกลุ่มนักศึกษาด้วยกัน สอดคล้องกับ

แนวคิดคุณภาพสังคมในประเด็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคม

หลักการขจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิดจะมี อิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลวสอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพสังคมในประเด็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นและการสร้างทุนทางสังคมในสังคมนักศึกษา

หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจให้นักศึกษาร่วมสนับสนุนแนวนโยบายการสร้างความเป็นพลเมืองของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามสอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพสังคมในประเด็นการสร้างทุนทางสังคม

การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเรื่องความเป็นพลเมืองเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษามีความรู้ความคิดช่วยให้นักศึกษามั่นใจในตนเองมากขึ้นที่จะปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองที่ดี

หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาให้สังคมนักศึกษาตระหนักถึงความเป็นพลเมืองได้สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพสังคมในประเด็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นและนำไปสู่การสร้างเครือข่ายในการทำงานพัฒนาสังคมใดๆ ในการทำงานเป็นทีม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2550). *โครงการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะด้าน การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดทำดัชนีสังคม.* (อัดสำเนา).
- กัลยา วาณิชย์บัญชา. (2548). *สถิติสำหรับงานวิจัย.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ณัฐวัชร เฝ้าภู. (2554). การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ความเป็นเครือข่ายทางสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมุสลิมบ้านสมอเอก ตำบลดอนนิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา. ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). คุณภาพสังคมในประเทศไทย. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้าครั้งที่ 12 เรื่อง “คุณภาพสังคมกับคุณภาพประชาธิปไตยไทย” วันที่ 4-6 พฤศจิกายน 2553 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติถนนราชดำเนินนอก.
- ธเนศวร เจริญเมือง. (2551). พลเมืองเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ธัญรัช วิกิตภูมิประเทศ. (2556). ความเป็นพลเมืองในระบบบอบประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ธีรวัณ เอกะกุล. (2543). ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุบลราชธานี: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549.
- สำนักงานส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน. 2559.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2545). การเมืองของพลเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- Cronbach, L.J. (1984). *Essentials of psychological testing*. 4th ed. New York, NY Harper & Row.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. 3rd edition. New York: Harper and Row Publication.